

K R O N I E K.

□ □ BOEKBESPREKING. □ □

JAC. VAN LOOY, Jaapje, Amsterdam, S. L. van Looy, 1917.

De Jaapje-fragmentjes, die weinige maanden na het begin van den oorlog in den Nieuwen Gids begonnen te verschijnen — en sindsdien de fleur en vreugde, de beweeglijke wimpel aan de stillere vlag, van iedere aflevering waren — zijn thans verzameld in een bundel. Jaapje was dood — dus kon Jaapje herleven! Zijn „einde” was heel onverwacht geweest, en ons allen wat rauw op het lijf gevallen. Waarom, Jacobus van Looy, moest Jaapje dood? Wat is dat plotseling voor een luim van u geweest; waarom niet verder van hem verteld? Hadt ge er plotseling genoeg van? Waarom? Wij volstrekt niet! Wij hadden veel méér willen hebben dan die één of twee jaar van zijn leven, wij hadden hem niet in de steek willen laten bij „negen en een verrel”, wij hadden hem een groote jongen willen zien worden, een jongen die in een vak gaat, bijv. zetttersmaatje wordt en, wat later nog, heuschelijk vrijt met een grooter Leentje of een ouder Marijtje Verkruijsen (want de vrede was immers weer geteekend; zij „had zich voor Jaap bekeerd”). Was het, o Jacobus van Looy, omdat, of dóórdat, deschilder weer zoo machtig in u werd, zoo overheerschend, dat Jaapje plotseling opgeruimd moest worden, en enkel uw wonderlijk-mooie bloemen, die oude liefde van den „gast” uit „De Nachtactus” mochten blijven groeien en bloeien in uw wonderlijk rijk hoofd?

Of, o gij oolijke Van Looy, óf vergissen wij ons (en schrikt gij een weinig, nu gij dit hier leest), óf heeft Jaapje nog wel degelijk „den dag gehaald”, is hij weer beter geworden, als door een wonder — het wonder is u zoo vertrouwd! — Of is de

titel „Jaapjes Einde”.... maar een titel voor een „behoorlijk” einde aan uw boek en.... nu ja.... gij wilt niets vast beloven, maar later.... gij zijt pas twee-en-zestig.... vóór gij twee-en-zeventig wordt kan er nog véél gebeuren! Et encore! Met welke woorden, vol levenskracht, eindigde niet de droom van den gast des hoveniers! Oolijke Van Looy, heb ik uw toeleg voorzien en.... moeten wij den moed maar niet verliezen?

Maar neen, in ernst, zóó kan men zich niet afmaken van zijn held! Stel je voor, Van Looy, dat ik zóó een roman schreef. Na allerlei tribulatiën vat de hoofdpersoon kou, of eet vijf-en-twintig onrijpe pruimen, en sterft! Wat zou de critiek (de vreeslijke!) daar wel van zeggen? (Waarachtig, 't is bijna tempteerend het eens te beproeven!) Nu ja, ten slotte vatten wij allemaal kou of eten te veel pruimen! Zelfs Don Quichotte stierf op zijn bed. Niet alle helden, en zeker geen Jaapjes, vallen in het duel of door moordenaarshanden, gelijk Hamlet en Macbeth, u welbekend. Ook Romeo's zelfmoord ware hier nauwelijks „aangebracht” geweest (een germanisme, Charivarius, betrap me!) Maar toch! Helden in boeken hebben niet het recht te leven en te sterven als gewone „stervelingen”. Zij mogen zóó maar niet doodgaan. Zij mogen vooral geen kou vatten of overreden worden. Een afgestormde schoorsteen behoort náást hen neer te ploffen.

Het komt niet te pas, Van Looy! Dat ging nog voor Eugène Sue of Alexander Dumas père! Die konden zich de luxe permitteeren, een held te laten vallen onder weg, te laten sterven aan buikloop of liefdesmart of omgestormde schoorsteenen. Zij hielden er genoeg over. Maar gij hadt er nu momenteel maar één, één kleintje, één Jaapje, een schat-van-een-jongen met zijn

rooie haar, zijn branie, zijn Leentje, zijn sprinkhaan. Gij hadt voorzichtiger met hem moeten omgaan! Bedenk toch, waar zoudt ge zoo gauw een nieuw Jaapje vandaan kunnen halen? Gesteld dat u nieuwe avonturen van hem te binnen schieten, wat dan? Of krijgen wij dan een tweede, zeer veel vermeerderde druk van Jaapje, evenals van Pan? Maar wat moeten wij dan doen met den eersten? O gij, mannen van tachtig, gaat werkelijk rücksichtlos met uw lezers om!

Neem er nu nota van, Van Looy! Onthoud het, alles wat ik u, hierboven, heb geleerd. Of, zoo waar, mijn jongen, je zult ten eenenmale mislukken in de romanschrijverij!

„Jaapje”, als ik mij niet zeer vergis, is een van de weinige goeie dingen die wij aan den oorlog te danken hebben. Het was misschien een beetje flauwhartig, maar wij hebben er allemaal mee gesukkeld in 't begin. Er waren er die in 't geheel niet schrijven konden, zich niet verdiepen in de rampzalige wereld om hen heen, niet uiten hun angstig levensgevoel, hun sombere gedachten over heden en toekomst. Weinigen, als Van Looy, waren zoo wijs, zich uit hun heden weg te droomen in hun verleden. Hij deed het, bijna dadelijk, en met groot succes. Hoe wist hij zich te abstraheeren, hoe zich te concentreeren op dat lang geleedene — waar zooveel innige poëzie, zooveel schoonheid in was.

Bega ik een onbescheidenheid? Zouden er werkelijk lezers zijn (ik zeg l é z e r s !) die in Jacobus van Genderen geen anderen Jacobus hebben herkend? En in Jaapjes weeshuis niet het weeshuis uit „De Nachtcactus? En dan het „kinderpad, ziekepad, schoolpad, regentenpad”? En Rudolf „die naar zee was gegaan, een lange slungel, de jongens noemden hem Stoop”? En Leentje „met haar lang korenblond haar”? Kom, ik kan het mij niet denken. En trouwens, à la bonne heure, het leven van een groot schrijver is een openbaar leven, de ijverige heeren van de litteratuurgeschiedenis zullen

er later nog wel véél meer in komen te wroeten en te wurmen. (Wat zullen ze „vragen naar de bekende weg”, wat zullen ze weer slecht lezen; menschen, ik zeg het je nu al vooruit, het stáát er, allemaal, gedrukt!) Maar ja, je durft er tegenwoordig bijna niet van te spreken, want bij den opa van Huet, den opperst wijzen redacteur-criticus in groot (and greater!) Nederland, bestaat een aversie van het auto-bio-graphische (let op de ph, ik schrijf om den bliksem geen Kollenwijnsch) en dat is kwaad. Zoo'n groot (-nederland) man, die zelfs Dickens op de schouders kloppen kon (al moest hij tóen toch wel even op zijn teenen gaan staan!) is in staat je in opspraak te brengen vóór je zelf goed weet wat je gedaan hebt. Fluisteren wij dus, misschien hoort-ie 't dan wel niet! Maar, lieve vrienden, als wij onze hoofden dan bijeen gestoken hebben, zegt mij eens: kan álles in onze volle bollen wel phantasie zijn? (Ik bedoel: phantaisie! Hij moest het t ó c h eens hooren!) Is de herinnering wel zoo volkomen buiten te sluiten? En ja, er is meer (maar steekt uw hoofden nóg wat dichterbij) schreef eigenlijk óóit wel iémand iéts (zelfs in ons heerlijk groot Nederland) dat niet eenigermate auto-bio-graphisch was? (Ik denk aan oude dagen, vermeld in vergeelde Kronieken, toen ook de novellist Frans Coenen nog onder de levenden was). Laat ons verder vragen. Wat is er, dat inniger in ons binnenste ligt gebed dan de dingen onzer herinnering? Probeer eens iets te ‚verzinnen’, lieve lezer! Ver-zinnen, ver-beelden, dat is beelden geven, een zinnelijk bestaan, aan uw gedachten, uw gemoedsleven. Waar haalt ge uw beelden vandaan? Bekijk ze eens goed! Maar die hebt ge immers vroeger al eens ergens gezien! Verzinnen uit het pure niets, uit de opene, ijle ruimte — maar dat bestaat immers niet!

En denk dán aan zulke fijne, teere, subtiele ‚dingen’ (hiér is dingen te lomp! Wat dunkt u van ‚dingsigheden’?) als die van onze jeugd, als de dingen van het kind, zijn ou-

bewuste gevoeltjes, zijn nauwelijks bewuste gedachtetjes, zijn heelemaal instinctieve doeninkjes! Zou er iemand bestaan die ze blazen kan, uit den wind en het stof van den weg? Zou er soms eentje zijn, die ze kan reconstrueeren met logaritmen of met eenheid van tegendeelen? De „phantaisie”, aha! is dat een een tooverstaf, en gaat het met hokus, pokus? Waarachtig, ik herinner me de kermis óók nog goed — Bas kwam ook in Rotterdam op de Beestenmarkt — maar zoo iets bijgewoond heb ik nooit. Noch „in de boeken gevonden”. Alles, álles, wat ik ooit over kinderen gelezen heb — het goede, het mooie dan! — ik heb het voor herinnering gehouden. Maar vooral het allermooiste, het allerinnigste.

„Jaapje” kán alleen herinnering zijn. Herinnering levend door verbeelding! Want verbeelden is niet scheppen uit het niet, verbeelden is het zich helder, scherp, kleurig, levendig voor oogen, luid-klinkend voor ooren, sterk geurend voor de neus, maar vooral warm in 't gemoed kunnen brengen van de „dingen” waaraan wij denken, waarvan wij droomen. Verbeelden is géén hokus-pokus, verbeelden is zielskracht, verbeelding is hoogste werkelijkheid.

Nu gaan we „Jaapje” nog eens samen doorkijken. Komt allen hier! Niet meer fluisteren kan ik nu, waarachtig! Die drommelsche Van Looy, die vroeger altijd zoo moeilijk heette, zoo „litterair”, heeft nu een boek geschreven, dat voor de eenvoudigsten, de onlitterairsten verstaanbaar is (eigenlijk zijn z'n vorige boeken dat ook wel, maar nú nog niet misschien; de menschen moeten éérst nog meer ménschen worden, en dan nog: leeren lezen!)

Kijk daar staat „Jaapje” aan de „Sint-Nikolaastafel”, in den koekebakkerswinkel, met Koos, zijn zusje. Hij mag het zelf zeggen wat hij hebben wil voor de centen van Door, zijn „groote” zuster. Ja, hij mót het zelf zeggen, herhaalt ze maar aldoor, bazige Koos. Och, als hij het maar wist! Maar hij

is zoo verbijsterd door de veelheid en de schittering. Hij wijst maar naar iets voor zich uit. Koos doet het woord, en zie, vóór hij een beetje tot zichzelf begon te komen en ging onderscheiden, is Jaapje den winkel al weer uit. Koos heeft van allerlei voor hem in een zakje. Maar hem is „het huilen nader dan het lachen.” Jaapje heeft kennis gemaakt met „het verhevene” met dat wat hij niet áánkon in zijn aanschouwing. En wij hebben het kind gezien, het kind in zijn wel meest essentiele wezen: de verbijsterende bewondering.

Het tweede teekeningetje heet: De Sprinkhaan. Daar zien we het kind en den doed samen. Cranach zou het met een geraamte gedaan hebben, Van Looy zet Jaapje naast zijn gestorven grootvader en laat hem vervolgens een stukje pik gappen, voor zijn sprinkhaan, uit grootvaders schoenlapperskamertje.

„Het Bewogene” begint prettig, Jaapje kan vliegen. D.w.z.: in zijn droom, maar dat doet er nu niet toe. „Het was zoo lekker geweest”

(Blz. 25). „Wanneer je doodstil liggen bleef, ging je misschien weêr vliegen. Stil moest je blijven liggen, want als hij Dolf wakker maakte, trok die hem aan zijn beenen. Dolf was een sarduvel, ieder was bang voor hem, hij klikte, hij mocht alles doen, omdat zijn vader verdronken was en hij met zijn éénde jaar in het Huis was gekomen en door de moeder met pap was opgevoed. Daarom mocht hij alles doen; nooit zou hij Dolf vertellen dat hij gevlogen had. Een overgroot gevoel benauwde Jaapje nu hij recht tegen Dolfs rug aankeek, wacht maar, hij zou hem wel eens een klap voor zijn kanis geven.

„In 't hoofd van Jaapje stookte het treiterige wijsje waarmede zij hem van morgen woedend hadden gemaakt. Jaapjes oogen wiebelden naar het donker heen. In het witte portaal had hij gestampvoet, hij had de muur geslagen met zijn handen, je kon het Huis niet uit. Dan hadden ze nog harder gezongen, gelopen heen en weêr,

achter Dolf aan, hansie-sokke, houdend mekaar bij de boezelaars vast:

Rooie vos,
Laat je me los,
Laat je me leven,

Ik zal je een klap voor je kanis geven.

Je kon het toch niet helpen dat je haar was rood, het was geen mensch zijn schuld, had Machje zelf gezegd toen zij op zijn huilen was afgekomen. Ze had zijn neus afgeveegd en ze had gezegd: „er is zeker onweêr aan de lucht, is me dat een spektakel maken”.

Wat dit is? Dit is de kindersmart, lezer, waarmee gij misschien, in uw lectuur tenminste, nog nooit zoo innig, en op zoo ongevoelerige wijze, hebt kennis gemaakt. En na de smart komt in dit hoofdstukje de schrik, de angst — een onweêr, in den nacht; de weezenmoeder die uit den Bijbel leest. „Jaapje verstond van de donkere woorden niet veel; hij hoorde de klagende stem van de dorre vrouw, waar opgespalkt zijn oogen vervaard naar keken”.

Daarna de „Feestdag” (ter eere van de nieuwe Regentessen) en dan „De Nieuwe Regentes” zelf. Ze komt kijken naar het wasschen en verschoonen der kinderen. Dat heeft ze den vorigen Zaterdag ook gedaan, en toen... toen is er iets heerlijks gebeurd, „de nieuwe Regentes had hem over zijn hoofd geaaid en door dat groote feit was hij de gansche week zoo sullig gebleven”. (bl. 52.)

„Het was verleden week geweest, op Zaterdag, terwijl zij in de tobbe moesten en nu hoopte Jaapje zeer, dat ook vandaag de Regentes weêr eens zou komen kijken. Het water was al goed. Daatje vouwde haar boezelaar om, stopte de punt tusschen de schorteband, dan knielde ze op de dwell en lei de boender klaar en smeerde groene zeep over de doek om vette sop te maken. „Vooruit!” zei Daatje en Karelkje Borkelo sjerne zijn hempje over zijn hoofd en stond in zijn „bloote pierewiet”, maar durfde er toen niet in. „Vooruit!” zei Daatje weêr en Karelkje stak zijn teenen over den rand

en piepte „au!”, maar „’t is gezond”, zei Daatje en dadelijk was hij erin met zijn ronde buikje, waarin het rafe toetje van je navel is en kwam er rood weêr uit. Daatje plaste en boende, ze riep weêrom als moeder wat over die „turfvoeten” zei; haar arm met het rooie mouwtje drukte ruggen en hoofden, ze wroetelde overal en als er eentje schoon was en kletsnatte stappen buiten de kuip kwam maken, stond de moeder met een laken klaar en dan droogde de moeder je af, zoodat je haast op de grond viel. Jaapje liet telkens zijn beurt voorbijgaan. Bertus en Dolf gingen eer in ’t bad; hij zag Bram Steffelaar de tobbe instappen, boven zijn korte been een holletje was *) waarin je een stouter kon stoppen en Piet Tersteeg die had een „kippeborst”. Voor Jaapjes talmen zoo, bewogen de rare botten en schouderbladen; bij den eene waren ze dik, bij den andere zakten ze laag met hoeken. Het zeepsop werd hoe langer hoe vetter, je zag niet meer de beenen en er werd nog een heele emmer warm bijgestort en wat koud water ook, toe hij er middenin zat, op ’t draderige hout van den bodem. Jaapje was erg wit over zijn lijf als alle roodharige kinderen die zomersproeten krijgen en terwijl hij te proesten en te knijp-oogen zat, begon het water onder hem hard te plenzen, zoo stil het werd in de kamer en hij wist dat de dame er was. Stijf zat hij in de tobbe, zijn adem hokte en als een hemelsche stem verstond hij het zeggen:

„Dag, moeder, dag, kin-de-ren!”

Hij voelde dat zij heel dicht bij de tobbe kwam staan, onderwijl Daatje alles veel zachter deed met hem en toen hij het trekkerige water uitging, keek hij vervaard op naar het vriendelijke gezicht van de dame.

„Dat is Jaapje van Genderen”, zei de Regentes.

*) Deze, veel bij Van Looy voorkomende, omzetting is mijn e e n i g e bezwaar tegen zijn stijl. Waarom niet „was een holletje?” Het rythme?... ja, ja, maar... zoo’n omgezette zin krijgt iets gezocht-verdraaids, onnatuurlijks, wat toch stellig ook niet de bedoeling zijn kan!

„Maar Dolf die zijn borstrok al aan had, zijn haar gekamd tot een kuifje, was naast de Regentes gekomen.

„Ik ben Dolf van der Sande”, zei hij.

„Zoo, o!” klonk de stem van de Regentes, „ben jij al bijna klaar;” ze lachte tegen moeder.

„Altijd mevrouw zeggen, Dolfie”, zei de moeder; ze gaf aan Jaapje een duwtje, omdat hij nakend was.

„Jaapje afgedroogd, dribbelde naar zijn krib, waar al zijn schoone boeltje lag; nu keek de dame hem zeker nooit meer aan en in zijn beklemming had hij zijn hemd het achterste voren aangetrokken”.

Ik heb het citeeren weer niet kunnen laten. Maar zóó komen wij er natuurlijk niet. Er zijn negentien fragmenten of hoofdstukjes. En het eene is al kostelijker dan het andere. Ik zou waarlijk niet weten te zeggen, wat ik het allerbeste vind. Ja toch, ik heb een voorkeur — maar die zeer persoonlijk is. misschien. Na, gedurende dertien hoofdstukjes, Jaapje in „het Huis” en bij „groomoe” te hebben bijgewoond, was ik extra blij hem plotseling in „de wijde wereld” aan te treffen. Hij heeft vacantie en logeert buiten.

Jaapje staat graag te kijken „bij de slootkant langs den weg.”

En (bl. 169): „Wanneer daar Jaapje „uren lang” gestaan had, voelde hij soms ijltje in zijn lijf en leek iets te ontberen, hij begon te wrijven, zooals hij thuis zijn boezelaar over zijn lijf kon loopen wrijven of ging van moeigheit eens zitten op het randje gras. Dan hoorde hij heel andere vogels dan de musschen zingen in zijn hoofd, ja, Jaapje leek wel dikwijls weêr heel klein geworden.

„En denk je nou nooit meer es aan Leentje?” had Koos gevraagd voor het slapen-gaan en toen had Jaapje gezegd: „Ik geloof het wel”.

Waarom, of waardoor, ja waardóór is het nu eigenlijk dat ik dit alles zoo mooi vind? Zou ik dat kunnen zeggen? Hoe komt het, dat ik zoo bijzonder graag iets innigs van

kinderen lees? (Tot voor een jaar of vier zou ik geschreven hebben: dat wij zoo bijzonder graag..., maar toen heb ik eens gemerkt, dat volstrekt niet álle menschen graag over kinderen lezen, of hooren lezen; er zijn er, die het kinderachtig vinden zich daarmee bezig te houden, kinderachtig en onbelangrijk; dat zijn de menschen die zelf niets kinderlijks meer aan en in zich hebben, of ten minste niet wéten, dat ze dat hebben, en het ook niet willen weten. Onuitstaanbaar vind ik zulke menschen. Maar ze zijn er — tot schrik van de anderen! Flink zijn ze, flink en degelijk en werkzaam, wat ik je brom! 'n Centen dat ze verdienen!)

Het komt dan, geloof ik, wel vooral door de mede-herinnering, de herkenning en de verteederling. Allen zijn wij kinderen geweest — al zou je 't aan sommigen niet zeggen! — en allen herinneren we ons dien tijd, met weemoed. Niet dat we toen altijd zoo verschrikkelijk blij en gelukkig geweest zijn. Dat sprookje heeft uit! Dat leek maar zoo, voor de anderen. Zoo onschuldig dan? Neen, zoo onschuldig waren wij eigenlijk ook niet.

Maar wij waren onbewust. Wij leefden dichter bij het gróóte onbewuste. Wij hadden er veel meer deel aan dan later. O, niet onschuldig zijn kinderen — hun gewetentjes spoken al wát erg! — maar heilig zijn zij, als de gekken, want zij hebben geen oordeel des onderscheids. Juist dat waarover tóen onze gewetentjes zoo spookten, verteedert ons thans zoo. Wij vinden het móóí, dat heilige kinderlijke, dat ongerept-natuurlijke, dat heerlijk onbewuste.

Mooi, móóí. . Vreemd woord, geheimzinnig woord. Er beweegt iets in ons, een teer geluk, wij worden herinnerd aan ons liefste mensch-zijn, aan onze edelste natuur, aan „het verhevene” in ons. Wij begrijpen niet, maar wij bewonderen, wij genieten, wij „vinden mooi”. Reus Zebedeus, inderdaad, „hier is ze geweest!” Alle groote kunstenaars zijn kinderen, hun leven lang. In Jac. van Looy, den twee-en-zestig-jarige, leeft nog altijd Jaapje!

H. R.